

Keshif:
Osmanlı Türkçesi
Mikro Edisyon E-Dergisi
ve Veritabanı

Ercan Akyol

Faculty Member
University of Vienna
Department of Near Eastern Studies
ORCID: 0000-0002-4476-5430
ercan.akyol@univie.ac.at

Akyol, Ercan. “*Keshif: Osmanlı Türkçesi Mikro Edisyon E-Dergisi ve Veritabanı.*” *Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 3 (Ekim 2022): 101-107.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7228003>

***Keshif:* Osmanlı Türkçesi Mikro Edisyon E-Dergisi ve Veritabanı**

Dijitalleşmenin beşeri bilimlerin her bir dalına sirayet ettiği günümüzde Osmanlı el yazmalarına erişimimiz eski zamanlarla kıyaslanamayacak şekilde değişti. Bu değişim, hiç şüphesiz ki bir gelişimi de beraberinde getirdi. Eskiden üstünde çalışmak için izinlerin alındığı, bu uğurda para ve ciddi zamanın harcandığı ve sadece çok kısıtlı sayıda örneğin görülebildiği el yazmalarının azımsanmayacak bir kısmına artık internet aracılığıyla kolayca ulaşabiliyoruz. Tüm bu gelişmeler Osmanlı çalışmalarını da dönüştürüyor. Şimdiye dek Osmanlı edebi geçmişini konu alan çalışmaların kahir ekseriyeti kanonik, “şaheser” kabul edilen ya da müstakil metinlerden oluşmak-
tayken son yıllarda ise bir zamanlar önemsiz addedilen, görmezden gelinen, kıyıda köşede kalmış metinler ve metin parçaları dahi çalışmalara dahil ediliyor.

Keshif tam da bu sapakta, dijitalleşmeyle gelişmekte olan el yazması çalışmalarını konusunda bir mecra, bir dergi-veritabanı olma amacıyla yola çıkıyor. Derginin yayın kapsamında el yazmalarında bulunan vesika, mektup, şiir, hikâyeye, derkenar, anekdot, tarif, kişisel not, vb. gibi şimdiye kadar herhangi bir yerde yayımlanmamış kısa metinler bulunuyor. Osmanlıca dergi, gazete, matbu kitap ve standart belgelerde (pasaport vb.) bulunan metinlerse kapsam dışı olarak tanımlanıyor.

Sadece Türkiye’de değil, dünyanın farklı yerlerinde de yazma eser kültürü Osmanlı çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturuyor. Yazma Eserler Kurumu’na göre Türkiye’de envantere geçmiş 500.000 civarı yazma olduğu düşünülüyor.¹ Elbette bunlar sadece resmi kurumların elinde bulunanlar. Kişisel koleksiyonlarda yer alan yazmaların sayısı konusundaysa maalesef, bir fikre sahip değiliz. Türkiye dışındaki yazmalarsa, tamamen bir muamma. Ama her durumda devasa bir metin yığını ile karşı karşıya olduğumuz bir gerçek.

Çalışmalarında Osmanlıca yazma eserleri kullanan araştırmacılar inceledikleri eserlerin zahriyelerine, derkenarlarına, satır aralarına alınmış, iliştirilmiş ya da bırakılmış kişisel not, anekdot, kıssa, şiir, fal, hikâyeye, bilgi gibi sayısız kısa metne denk geliyorlar ya da diğer bir deyişle onları “keşfediyorlar”. Bu keşifler çoğu zaman çok daha büyük bir mozaığın son derece ufak parçaları olabiliyor. Fakat bu parçaların küçüklüğü elbette onların işe yarar, önemli bilgiler içermeyeceği anlamına gelmiyor. *Keshif*, ana akım bilimsel yayıncılıkta şimdiye dek bir yerde yayımlanması öngörülmemiş olan bu küçük, kısa metin parçalarını yayımlayıp mütemediyen büyüyen bir metin havuzu (veri tabanı) oluşturmayı hedefliyor. Bu sayede *Keshif* aracılığıyla bu fragmental metinleri sadece Osmanlıların değil ilgili konuları çalışan herkesin erişimine açmak isteniyor.

1 Erişim 6 Ekim 2022, <http://yazmalar.gov.tr/sayfa/yazma-kitaplar/9>.

Peki tüm bunlar nasıl gerçekleşecek? *Keshif*'te yayımlanacak mikro-edisyonlar üç başlık altında hazırlanacak: (i) metinlerin bulunduğu yazmanın ve bağlamın kısa bir tanıtımı, (ii) metnin tam transkripsiyonu ve (iii) transkribe edilen metnin İngilizceye veya Almancaya tercümesi. Yayın süreci editör kurulunun yazıları değerlendirmesi, uygun bulunması halinde hakemlere göndermesi ve hakemlerin onayıyla yazıların dergide yayımlanmasıyla son bulacak. Viyana Üniversitesinin desteğiyle online ve açık erişim yayımlanacak olan *Keshif*'teki yazılar ayrıca konusuna, yüzyılına, içerdiği kişilere, coğrafyaya vb. konulara göre etiketlenecek (taglenecek). Bu sayede iyi bir indekslemeyle derginin tüm metin havuzu bir veritabanı olarak da çalışacak. Örneğin *Keshif*'in veritabanında yıllar içinde “hastalık” konusunda etiketlenmiş metinlerden hastalığın türü, tedavisi, ilacı, duası, yüzyılı, bağlamı, coğrafyası vb. başlıklarda bilgi edinmek mümkün olacak ve böylece şimdiye dek dışarıda bırakılmış bilgileri görmemiz sağlanacak. Dolayısıyla *Keshif*, yazmalarda karşılaşılan ve ilk bakışta önemsizmiş gibi görünen küçük metin parçalarını bir araya getirip Osmanlı tarih panoramasının boşluklarını tamamlamak konusunda mütevazı bir katkı sunmayı amaçlıyor.

Tüm bu çaba niçin önemli? Osmanlı yazılı geçmişi sadece cetvelenmiş, itinayla beyaza çekilmiş veya istinsah edilmiş ana metinlerin bir yekunu değildir. El yazması kültürü, biraz da eşyanın tabiatı gereği, organik, yaşayan bir kültürdü: yazmaları okuyanların notlar alarak, okuduğunu tamir veya tahrip ederek metne dahil olduğu, yazmaların farklı yerlerinde varlık gösterdiği, canlı ve değişken bir atmosferdi. Bir el yazması bu yönüyle çoğu zaman matbu bir kitabın bitmişliğinden ve tamamlanmışlığından farklı, yaşayan, sürekli bir şeyler eklenme potansiyeli taşıyan bir defter-kitap olarak da görülebilir. Bu muğlaklık sebebiyle pek çok el yazmasında ana metnin dışında kalanların yüzyıllara uzanan seslerini duymak ve varlıklarına tanıklık etmek mümkün. Lakin bu kısa metinler son derece dağınık, anonim ve kestirilemez olduklarından bunca zaman Osmanlı çalışmalarının tasnif kategorileri dışında kalmışlardır. Farz-ı misal, Habibe ve Ayşe isimli kızlarının doğumunu, Farsça-Osmanlıca bir şiir terimleri sözlüğü olan *Düsturu'l-amel* yazmasının iç kapağına kaydeden bir kişinin ana metinle hiçbir ilgisi olmayan bu müstakil notu bu zamana kadar tasnif dışı kalmıştır:

Biñ elli bir tārīhinūñ māh-ı zi'l-ka'desinūñ yigirmi altıncı gicesi ki pençşenbe gicesidür beşinci sâ'atde Ḥabībem dünyāya gelmişdür sene 1051
Biñ elli dört tārīhi cemāziye'l-evvelisinūñ otuzuncı günü ki yevmi pençşenbedür evvel sâ'atde 'Āiṣem dünyāya gelmişdür ve şühür-ı şemsiyyeden kavs ayınuñ yigirmi beşinci gününe müşādif olmuşdur sene 1054²

Keshif aracılığıyla bir havuzda toplanacak bu gibi küçük bilgi kırıntıları, materyalin giderek birikmesiyle araştırmacılara toplu bir bakışta bir şey söyleme imkânına sahip olacak, hem de bu küçük fragmanlar bir yerde toplanmış, kayıt altına alınmış olacaktır. Kim bilir belki de burada adları geçen Habibe ve Ayşe'nin, kayıt altına

2 Riyazi Efendi, *Düsturu'l-Amel*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 1853.

alındıkları için kim oldukları ileride bir şekilde anlaşılacak veya insanların çocuklarının doğumlarını kaydetme alışkanlıkları hakkında toplu bir bakış elde edilecektir.

Osmanlıca yazma eserler dünyası sadece müstakil eserlerden değil, içeriği kendinden fragmental mecmualardan da oluşuyordu. Mecmua sahibinin favori şiirlerini içeren bir şiir mecmuasını aynı zamanda çeşitli yemek tarifleri, ilaç reçeteleri, yazma sahibinin borçlarını içeren karalamalar, çeşitli hastalıklara iyi gelen dualar ve tarihi bir figür hakkındaki bir anekdot gibi aklımıza gelebilecek her konuda kısa metni içerebiliyordu. El yazmaları üstüne çalışanların şimdiye dek kategorize etmedikleri bu dağınık yığın, *Keshif* gibi bir mecrada bu fragmanların toplanmasıyla yıllar içerisinde araştırmacıların verimli bir şekilde kullanabilecekleri bir hale gelmesi amaçlanmaktadır.

Keshif'in kurucu editörleri Viyana Üniversitesi Türkoloji Bölümünden Gisela Prochazka-Eisl, Aysu Akcan ve Ercan Akyol'dur. Derginin danışma kurulundaysa İpek Hüner Cora (Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye), Katharina Ivanyi (Viyana Üniversitesi, Avusturya), Sibel Kocaer (Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, Türkiye), Yavuz Köse (Viyana Üniversitesi, Avusturya), Marinos Sariyannis (IMS/FORTH, Yunanistan) ve Tunç Şen (Columbia Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri) yer almaktadır.

Yılda iki sayı yayımlanacak olan *Keshif*'in ilk sayısına yazı göndermek için son tarih 5.12.2022'dir. Derginin ilk sayısı 2023 kışında çıkacaktır.

Keshif: E-Journal for Ottoman-Turkish Micro Editions hakkında daha fazla bilgi almak için derginin internet sayfasını ziyaret edebilirsiniz:

<https://journals.univie.ac.at/index.php/keshif/index>

***Keshif*'te yayımlanacak yazılar için bir örnek:**

Header

Name & Surname³

The fāl, which is transcribed below, is found in an Ottoman manuscript (Esad Efendi Collection, 3479) at the Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Istanbul. Due to the variety in its context one may say that it is a literary *mecmū'a* (miscellany) containing poems, stories, correspondences, prescriptions, dates, calculations and recipes. The miscellany covers 159 folios, and its content was written both in Ottoman-Turkish and Persian. It follows neither a regular line order nor one type of writing style. The exact compilation date of the miscellany is unknown. However, given the fact that the poems and poets in the miscellany are from the 17th century, and a chronogram was written for a certain efendi's execution (74a, h. 1011), it might have been compiled in the very early years of the 17th century. Moreover, it seems that its content was extended through decades. As for the owner of the manuscript, what we only have is a record indicating that it belonged to a certain period of time of Abbās-zāde Mehmed Haşmet Efendi⁴ (d. 1768), who was an Ottoman poet and prose-writer, although the manuscript has three different illegible seals showing that it changed hands more than one time.

Keywords: presage, Ka'be, name, numerology, 17th century

3 Contact info: University, Institution, Title, E-Mail.

4 İsmail Hakkı Aksoyak, "Haşmet, Mehmed Abbas Efendi-zāde," *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, accessed October 6, 2022.

Facsimile

ولسانهای
 برهنه سکن اولی که مراد ایدسک خرمید
 شیدر بلک دلسک کند واسمک و اولی که
 اسمک و کعبه اسمین جمع ایدوب در سطح
 ایدوب اگر با فالورسه کدر ایچی فالورسه
 اوج فالورسه محبت اورزه اوله درت فالورسه زیاد
 مال و درت صاحبی اوله بکسنه نیک بانسه حاجتک
 حاصل و لورچی و لورچیک مراد ایدسک اول کسنه نیک
 اسمک و کند واسمین حساب ایلده نقد و لورسه الی
 دفعی زیاد ایدوب و جرا و طرح ایدوب فالورسه حاجت
 روا اولی ایچی فالورسه نترتک حاصل و لورچی
 حاصل و لورچیک اما جمله و کج حاصل و لورچی کسنه دن
 سرکلام اجتماع اولسه که کجکد بلک دلسک اول
 جواب عین اسمک و ایوب نیک اسمین حساب
 ایدوب نشتر نشتر ایوب نیک فالورسه
 کسکال رخصت فالورسه بیله نامه

صفحا کا حاکم اولدی خرم کورم
 ووش بلک کج اولدی کورم
 مندرم و خندان و عا کورم
 منته غنچه اولدی کورم
 جلال کج اولدی کورم
 فروع کج اولدی کورم
 زوق زنده و زنده کورم
 سحر جاردن اوج کورم
 بوددی کج کج کج کج
 سنج افاده و در حاکمی بلاد کورم

اولی که مراد ایدسک خرمید
 شیدر بلک دلسک کند واسمک و اولی که
 اسمک و کعبه اسمین جمع ایدوب در سطح
 ایدوب اگر با فالورسه کدر ایچی فالورسه
 اوج فالورسه محبت اورزه اوله درت فالورسه زیاد
 مال و درت صاحبی اوله بکسنه نیک بانسه حاجتک
 حاصل و لورچی و لورچیک مراد ایدسک اول کسنه نیک
 اسمک و کند واسمین حساب ایلده نقد و لورسه الی
 دفعی زیاد ایدوب و جرا و طرح ایدوب فالورسه حاجت
 روا اولی ایچی فالورسه نترتک حاصل و لورچی
 حاصل و لورچیک اما جمله و کج حاصل و لورچی کسنه دن
 سرکلام اجتماع اولسه که کجکد بلک دلسک اول
 جواب عین اسمک و ایوب نیک اسمین حساب
 ایدوب نشتر نشتر ایوب نیک فالورسه
 کسکال رخصت فالورسه بیله نامه

رمانی و دلسک کورم
 خیال کج کج کج کج
 اولی که مراد ایدسک خرمید
 شیدر بلک دلسک کند واسمک و اولی که
 اسمک و کعبه اسمین جمع ایدوب در سطح
 ایدوب اگر با فالورسه کدر ایچی فالورسه
 اوج فالورسه محبت اورزه اوله درت فالورسه زیاد
 مال و درت صاحبی اوله بکسنه نیک بانسه حاجتک
 حاصل و لورچی و لورچیک مراد ایدسک اول کسنه نیک
 اسمک و کند واسمین حساب ایلده نقد و لورسه الی
 دفعی زیاد ایدوب و جرا و طرح ایدوب فالورسه حاجت
 روا اولی ایچی فالورسه نترتک حاصل و لورچی
 حاصل و لورچیک اما جمله و کج حاصل و لورچی کسنه دن
 سرکلام اجتماع اولسه که کجکد بلک دلسک اول
 جواب عین اسمک و ایوب نیک اسمین حساب
 ایدوب نشتر نشتر ایوب نیک فالورسه
 کسکال رخصت فالورسه بیله نامه

Transcription⁵

[16b] Vallāhu'l-Hādī

Bir şehirde sākin olmak murād idinseñ hayr mıdır şer midir bilmek dileseñ kendü ismüñ ve ol şehriñ ismüñ [sic.] ve Ka'be ismin cem' idüb dört tarh idüb eger bir qalursa kemdür iki qalursa maqbüldür üç qalursa muhabbet üzre ola dört qalursa ziyāde māl ü rızq şāhibi ola bir kimesnenüñ yanında hācetüñ hāşıl olur mı olmaz mı bilmek murād iderseñ ol kimesnenüñ ismüñ [sic.] ve kendü ismin hesab eyleye ne kadar olursa elli dağı ziyāde idüb üçer üçer tarh ide bir qalursa hācet revā olmaz iki qalursa tizcek hāşıl olur üç qalursa hāşıl olur ammā zaħmetle ve geç hāşıl olur bir kimesneden bir kelām istimā' olsa gerçek midür bilmek dileseñ ol cevāb viren ādemüñ ve ol günün ismini hesab idüb beşer beşer tarh eyleyüb tek qalursa gerçektür çift qalursa yalandur.

Translation

If you want to reside in a city and know whether it is good or bad for you, you should calculate your own, the city's, and the Kabe's names and then subtract four. If what is left is one, then it is ominous, if two it is appropriate, three is upon favor and if it is four, this means great wealth and livelihood. If you want to find out whether your need will be met by someone, you should write this person's and your own names and calculate. Then, whatever the sum is, you should add up to fifty subtracting three from each name. If what is left is one, the need would not be met; if it is two, the need will be quickly met, and if it is three, the need will be met, but hardly and late. If you hear a word from someone and wish to find out whether it is real or not, you should calculate the person's and that day's name, subtracting five from each. If it is an odd number, then it is real, if even, then it is a lie.

Bibliography

Aksoyak, İsmail Hakkı. "Haşmet, Mehmed Abbas Efendi-zāde". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Accessed October 6, 2022.

Anonymous Mecmū'a. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Esad Efendi 3479.

Riyazi Efendi. *Düsturü'l-Amel*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 1853.

⁵ *Anonymous Mecmū'a*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Esad Efendi 3479.